

دورنمای انرژی و جایگاه کشورهای حوزه خلیج فارس
در تامین نیازهای آتی نفت جهان

مقدمه

آگاهی از وضعیت جهانی نفت در دهه های آینده بویژه پیش بینی قیمت های آن، نه تنها برای تولید کنندگان این منبع حیاتی انرژی ضرورت دارد، بلکه برای مصرف کنندگان آن نیز حائز اهمیت فراوان است. اگرچه وقوع شوکهای اول و دوم نفتی جهان در سالهای ۱۹۷۳ و ۱۹۷۹ بنوبه خود توجه جهانیان علی الخصوص مصرف کنندگان عمده نفت (نظیر کشورهای عضو OECD) را به سوی خود معطوف نمود، لیکن بحران اخیر خلیج فارس (موسوم به جنگ نفت) که بدنبال اشغال کویت توسط عراق و کاهش شدید عرضه نفت از این منطقه طی ماههای اوت - نوامبر ۱۹۹۰ و سپس تشدید آن در اوایل سال ۱۹۹۱ صورت گرفت بیش از پیش این پرسش را مطرح ساخته است که آینده نفت چگونه خواهد بود؟ آیا اوپک طی دهه های آینده همچنان قدرت نسبی خود را در بازار حفظ خواهد نمود؟ سهم و نقش غیر اوپکی صادر بازارهای آتی نفت چگونه است؟ و سرانجام اینکه در سالهای پس از ۲۰۰۰ میلادی بازیگران اصلی در عرضه تولید نفت جهان کدام کشورها خواهند بود؟

در این مقاله کوشش گردیده است تا به پرسشهایی که در رابطه با آینده نفت مطرح است، با توجه به آمار و اطلاعات موجود، پاسخهایی هرچند به اختصار داده شود. به همین منظور پاره ای ارقام و اطلاعات در رابطه با میزان ذخایر نفت خام جهان، آینده منابع انرژی جایگزین نفت و میزان سرمایه گذاری لازم جهت افزایش ظرفیتهای تولیدی کشورهای عضو اوپک در متن گزارش ارائه گردیده و در پایان جایگاه پنج تولید کننده عمده نفت خام خلیج فارس (عربستان - عود ی، ایران، عراق، کویت و امارات متحده

عربی) در بازارهای آتی و راههای اجتناب از پیدایش يك بحران نفتی احتمالی در آینده، مورد بررسی قرار گرفته است.

ذخایر جهانی نفت خام و جایگاه اوپک در سامین انرژی جهان

ذخایر ثابت شده نفت خام اوپک در پایان سال ۱۹۹۰ جمعا ۷۷۴ میلیارد بشکه بود که از $\frac{2}{4}$ کل ذخایر نفت خام جهان اندکی بیشتر است. این رقم در حدود ۷ برابر مجموع ذخایر ثابت شده نفت خام آمریکای شمالی (آمریکا و کانادا)، کشورهای مستقل مشترك المنافع (شوروی سابق) و کل اروپاست. با در نظر گرفتن تولید نفت خام اوپک در سال ۱۹۹۰، ذخایر ثابت شده نفت خام این سازمان عمری در حدود ۸۶ سال خواهد داشت. لیکن چنانچه احتمال افزایش تولید نفت خام اوپک برای پاسخگویی به تقاضای آتی نفت جهان در محاسبات منظور شود، عمر ذخایر مذکور به کمتر از ۷۶ سال تقلیل خواهد یافت.

در میان اعضای اوپک، ذخایر ثابت شده نفت خام ۵ کشور تولید کننده عمده نفت خام خلیج فارس (عربستان سعودی، ایران، کویت، عراق و امارات متحده عربی) در پایان سال ۱۹۹۰ جمعا ۶۴۸ میلیارد بشکه بود که حد و ۸۴ درصد از کل ذخایر ثابت شده نفت خام اوپک و $\frac{2}{3}$ ذخایر ثابت شده نفت خام جهان را تشکیل می دهد. همچنین متوسط تولید نفت خام (شامل NGL) کشورهای عضو اوپک در سال ۱۹۹۰ حد و ۲۴/۸ میلیون بشکه در روز (۱) بود که ۲۸/۲ درصد از کل تولید نفت خام جهان را شامل می شد. طی سال مورد بررسی، ۵ تولید کننده عمده نفت خام خلیج فارس (که قبلا بد انحصار اشاره گردید) جمعا ۱۵/۴ میلیون بشکه در روز نفت خام استخراج نمودند که این رقم نزدیک به $\frac{2}{3}$ کل تولید نفت خام اوپک را تشکیل می داد.

با در نظر گرفتن میزان استخراج در سال ۱۹۹۰، عمر ذخایر ثابت شده نفت خام اوپک در حدود ۸۶ سال و در مورد ۵ کشور حوزه خلیج فارس متجاوز از ۱۱۵ سال خواهد بود. در حالیکه به موجب برآوردهای انجام شده، عمر ذخایر ثابت شده نفت خام آمریکا در حدود ۱۰/۵ سال (۲) و در مورد کشورهای مستقل مشترك المنافع و نیز انگلیس بترتیب ۱۳/۳ و ۵/۵ سال می باشد. بعبارت دیگر با توجه به تکنولوژی فعلی استخراج نفت،

- (۱) - تولید NGL اوپک در سال ۱۹۹۰ در حدود ۱/۹ میلیون بشکه در روز بود.
- (۲) - برخی از منابع آماری، عمر ذخایر نفت خام آمریکا را تا ۱۶ سال نیز برآورد نموده اند که این امر می تواند ناشی از پیش بینی کاهش تدریجی تولید نفت خام و بهره برداری بهینه از ذخایر موجود طی سالهای آتی باشد.

به احتمال قوی کشورهای آمریکا و انگلیس تا سال ۲۰۰۰ میلادی از جرگه تولیدکنندگان مهم نفت خام جهان خارج گردیده و کشورهای مستقل مشترك المنافع نیز مدت زیادی پس از آن در میان تولیدکنندگان این منبع پرارزش انرژی قرار نخواهد داشت. بدین ترتیب ملاحظه می شود که پس از سال ۲۰۰۰ میلادی اویسک بعنوان مجموعه ای از تولیدکنندگان عمده نفتی جهان و شاید بعنوان تنها قدرت نفتی دنیا مطرح خواهد بود.

یکی از مطالعات انجام شده نشان می دهد که اگر در آینده میدانهای بزرگ نفتی جدیدی در آمریکا کشف نشود و با تغییر اساسی در سیاست انرژی آن کشور صورت نگیرد، وابستگی آمریکاییان به نفت وارداتی از حدود ۴۰ درصد در سال ۱۹۹۰ به حدود ۷۰ درصد در سال ۲۰۱۰ میلادی خواهد رسید (۱). لذا با توجه به اطلاعات فوق، می توان حساسیت مقامات رسمی، اقتصاددانان و کارشناسان نفتی ایالات متحده آمریکا را نسبت به امنیت عرضه جهانی نفت و دسترسی به نفت فراوان و ارزان در دهه های آینده، بخوبی دریافت. ذخایر ثابت شده و امکانات تولید نفت خام دریای شمال (شامل انگلیس و نروژ)، کانادا و چین نیز در حدی نیست که بتوان در آینده امید چندانی به آنها بست. از سوی دیگر، با آنکه کشور مکزیک تولید نفت خام نسبتاً قابل ملاحظه ای (در حدود ۳ میلیون بشکه در روز) دارد و عمر ذخایر ثابت شده نفتی اش تقریباً ۴۸ سال تخمین زده می شود، بعلمت اینکه حدود نیمی از نفت خام استخراجی خود را به مصرف داخلی می رساند، امکانات صادراتی محدودی خواهد داشت.

بجز مالک فوق، در میان تولیدکنندگان متوسط نفت خام جهان (خارج از اویسک)، کشوری که دارای ذخایر نفتی قابل ملاحظه ای بوده و قادر باشد در آینده نفت خام زیادی تولید نماید به چشم نمی خورد. همچنین وضع در مورد تولیدکنندگان کوچک که تعدادشان در سراسر جهان متجاوز از ۲۷ کشور است بهیچوجه امیدوارکننده نیست.

چشم انداز آینده

بررسیهای انجام شده نشان می دهد که تولید جهانی نفت خام طی دهه آینده بطور متوسط رشد سالانه ای در حدود ۲ درصد خواهد داشت. از سوی دیگر عدم صرفه جویی جدی در مصرف نفت جهان موجب خواهد

(۱) - یادآوری می شود که این پیش بینی با فرض کاهش تدریجی تولید نفت خام آمریکا و اجرای سیاستهای صرفه جویی انرژی در آن کشور صورت گرفته است. در غیر این صورت همچنانکه پیش از این نیز اشاره گردید تا قبل از سال ۲۰۱۰ میلادی ذخایر نفت خام آمریکاییان تمام خواهد رسید.

شد تا تقاضای آن طی دهه آینده به بطور متوسط سالانه ۱/۵ تا ۲ درصد افزایش یابد. از آنجاکه تولید نفت خام آمریکا، انگلیس و کشورهای مستقل مشترک المنافع روبه کاهش است، لذا پیش بینی می شود که سهم اوپک در بازار طی دهه های آتی افزایش یافته و از ۳۸/۲ درصد (سهم در سال ۱۹۹۰) فراتر رود.

طبق آمار موجود، تولید نفت خام ۸ کشور عضو اوپک (شامل ونزوئلا، لیبی، نیجریه، الجزایر، قطر، اندونزی، کابن و اکوادور) علیرغم دارا بودن ذخایر ثابت شده نسبتاً قابل ملاحظه، در سطحی نیست که بتواند قسمت قابل توجهی از نیازهای نفتی جهان را در آینده تامین نماید. بطوریکه مجموع تولید نفت خام کشورهای مذکور (با احتساب NGL) در سال ۱۹۹۰ حدود ۹/۴ میلیون بشکه در روز بود که اگر در آینده کاهش نیابد، افزایش زیادی هم برای آن متصور نیست. حال چنانچه رقم یاد شده را با وضعیت ۵ کشور تولیدکننده عمدتاً نفت خام حوزه خلیج فارس (عربستان سعودی، ایران، عراق، کویت و امارات متحد عربی) که میزان تولید نفت خامشان در سال ۱۹۹۰ جمعاً بالغ بر ۱۵/۴ میلیون بشکه در روز بود و از امکانات فراوانی برای افزایش تولید برخوردارند (در صورت سرمایه گذاری جدید)، مقایسه نمائیم، اهمیت این منطقه در بازار جهانی نفت طی سالهای آتی بخوبی روشن خواهد شد.

آنچه تا حد و دی قابل پیش بینی است اینکه، عرضه جهانی نفت در دهه های آینده با وضع کنونی آن تفاوت بسیار خواهد داشت. بطوریکه از آغاز قرن بیست و یکم میلادی به بعد، برخی از تولیدکنندگان فعلی نفت خام از میدان خارج گردیده و نقش سهم اعضا اوپک (بویژه ۵ تولیدکننده عمدتاً نفت خام خلیج فارس) در بازار به میزان قابل ملاحظه ای افزایش خواهد یافت.

به موجب پیش بینی های بعمل آمده، علیرغم کلیه توصیه ها و اقدامات انجام شده در جهت صرفه جویی انرژی (بویژه در مورد نفت) تصور نمی رود طی دهه های آینده، پیشرفت و دگرگونی چشمگیری در این زمینه صورت گیرد. شاید مهمترین تاثیر اقدامات مزبور در ۲۰ سال آینده، جلوگیری از مصرف شدید و بی رویه نفت در ممالک صنعتی و محدود ساختن رشد سالانه مصرف آن در حد ۱/۵ تا ۲ درصد باشد.

بدین ترتیب چنانچه تغییر اساسی در سیاستهای انرژی کشورهای صنعتی در سالهای آتی بوجود نیاید و صرفه جویی جدی در مصرف نفت صورت نگیرد، مصرف جهانی آن از ۶۴/۷ میلیون بشکه در روز طی سال ۱۹۹۰ به حدود ۸۰ میلیون بشکه در روز طی سال ۲۰۰۰ و حدوداً به ۹۸ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۱۰ میلادی خواهد رسید. به عبارت دیگر مصرف نفت جهان در سال ۲۰۰۰ میلادی حدوداً ۲۴ درصد بیش از میزان فعلی بوده و در سال ۲۰۱۰ تقریباً ۵۱ درصد فراتر از سطح کنونی خواهد بود.

در میان کشورهای غیرعضو اوپک، تولیدکنندگان نسبتاً مهمی نظیر مکزیک، چین، کانادا و نروژ قرار دارند که جمع کل تولید نفت خام آنها در سال ۱۹۹۰ معادل $\frac{۹}{۵}$ میلیون بشکه در روز بود. با توجه به اینکه مصرف داخلی نفت ۴ کشور مذکور در حال حاضر حدود $\frac{۵}{۶}$ میلیون بشکه در روز است، لذا ملاحظه می‌گردد که حد اکثر امکانات کشورهای یاد شده برای صادرات نفت خام در شرایط کنونی بطور خالص رقمی در حدود $\frac{۲}{۹}$ میلیون بشکه در روز خواهد بود. این رقم تنها در حد $\frac{۱}{۴}$ صادرات نفت خام اوپک و کمتر از $\frac{۱}{۳}$ صادرات نفتی ۵ کشور حوزه خلیج فارس را تشکیل می‌دهد. از سوی دیگر مجزاً مکزیک و چین که عمده‌خایر نفتشان بترتیب ۲۸ سال و ۲۴ سال پیش یعنی می‌شود، ۲ کشور دیگر (کانادا و نروژ) منابع نفتی قابل ملاحظه‌ای در اختیارند داشته و عمده‌خایرشان حدوداً ۱۱ تا ۱۲ سال خواهد بود. بنابراین، اگرچه اهمیت نسبی ۴ کشور مورد بحث را در بازارهای آتی نفت نباید از نظر دور داشت ولی نقش آنها را در دهه‌های آینده (بویژه پس از سال ۲۰۰۰ میلادی) نمی‌توان چندان تعیین کننده دانست.

در حال حاضر منطقه خلیج فارس بواسطه دارا بودن ذخایر عظیم نفت و گاز و تامین قسمت مهمی از نفت خام مورد نیاز کشورهای صنعتی جهان (بویژه اروپا و ژاپن) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این اهمیت زمانی روشن‌تر می‌شود که در ریابیم با پایان یافتن ذخایر نفت خام آمریکا، انگلیس و کشورهای مستقل مشترک المنافع (شوروی سابق) طی ۱۵ - ۱۰ سال آینده، با احتمال قریب به یقین از سال ۲۰۰۰ میلادی به بعد، بخش عمده‌ای از نفت خام مورد نیاز جهان باید توسط ۵ تولیدکننده عمده حوزه خلیج فارس تامین گردد. لذا برای آنکه بازار نفت در آینده با بحران دیگری مواجه نشود و قیمت‌ها از کنترل خارج نگردد، برقراری ثبات سیاسی، سرمایه‌گذاری گسترده ترونیزد سترسی به تکنولوژی پیشرفته برای استخراج نفت در منطقه، امری ضروری و حیاتی بوده و مذاکره بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان این منبع پرارزش انرژی می‌تواند عاملی موثر برای حل قسمتی از معضلات اقتصادی جهان باشد.

با توجه به روند روبه‌گرایش تولید نفت خام توسط اغلب معالک غیرعضو اوپک، این سازمان برای پاسخ‌گویی به تقاضای فزاینده نفت و اجتناب از کاهش عرضه جهانی آن در آینده، ناچار است تولید خود را تا پایان دهه جاری بین ۸ تا ۱۰ میلیون بشکه در روز افزایش دهد که دست‌یابی به چنین هدفی مجموعاً به ۶۰ تا ۱۵۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در زمینه‌های اکتشاف و استخراج نفت خام، تولید فرآورده‌های نفتی و حمل و نقل آن نیاز خواهد داشت (۱).

(۱) - بر اساس برآوردهای انجام شده توسط سوپر تود بیکر کل اوپک و سلستینو آرماس ریسی سابق کنفرانس اوپک.

برای آگاهی از وضعیت آینده سایر منابع اساسی انرژی (مانند انرژی هسته ای، ذغال سنگ و گاز طبیعی) بی‌مناسبت نیست چشم انداز منابع مذکور نیز اختصاراً مورد بررسی قرار گیرد.

اگرچه سهم انرژی هسته ای در کل مصرف انرژیهای اولیه جهان (شامل نفت، گاز طبیعی، ذغال سنگ، انرژی هسته ای و انرژی آبی) طی دهه گذشته بیش از دو برابر شده است. لکن این سهم در سال ۱۹۹۰ همچنان رقم ناچیزی در حدود ۵/۷ درصد بود. بنظر کارشناسان، با توجه به قیمت‌های فعلی نفت و حتی در قیمت‌های اسمی بین ۲۵ تا ۳۰ دلار برای هر بشکه، انرژی هسته ای بواسطه نیاز به سرمایه‌گذاری سنگین و خطرات آلودگی محیط زیست، چشم انداز چندانی روشن ندارد. بویژه آنکه کاربرد این منبع انرژی صرفاً به تولید برق هسته ای و ایجاد تأسیسات آب‌شیرین‌کننده محدود بوده و موارد استفاده چندانی وسیع‌تری ندارد. علاوه بر سوخت نیروگاه‌های هسته ای که معمولاً اورانیوم است دارای منابع محدود بوده و اتمام پذیر است.

در مورد ذغال سنگ نیز با وجود ذخایر قابل ملاحظه آن در سطح جهان، وجود مشکلات ایمنی استخراج و هزینه نسبتاً بالای حمل و نقل این منبع انرژی مانع از این امر است که منبع مذکور بتواند جایگزین مهم و موثری برای نفت در آینده محسوب شود.

گاز طبیعی با آنکه در مقایسه با ذغال سنگ (و حتی نفت) از برتری نسبی فراوانی برخوردار است، اما منابع و ذخایر آن نیز عمدتاً در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و منطقه خلیج فارس قرار داشته و سهم کشورهای صنعتی غرب (OECD) در این زمینه چندانی چشمگیر نیست. بعنوان مثال در سال ۱۹۹۰ سهم کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و منطقه خاورمیانه از کل ذخایر ثابت شده گاز طبیعی جهان بترتیب ۲۸/۰ و ۳۱/۵ درصد بود، در حالیکه سهم مربوط به ایالات متحده آمریکا و اروپای غربی از ۴/۰ و ۱/۱ درصد تجاوز نمی‌نمود.

نتیجه‌گیری

از مجموعه مطالب اشاره شده در صفحات قبل، نتایج زیر بدست می‌آید:

۱ - در حال حاضر سهم نفت و گاز در کل مصرف انرژی جهان در حدود ۶۰ درصد است. تصور نمی‌رود که مصرف سایر منابع انرژی نظیر انرژی هسته ای و ذغال سنگ بواسطه مشکلات فنی، نیاز به سرمایه‌گذاری سنگین و یا مشکلات زیست محیطی طی دهه آینده آنچنان افزایش یابد که تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر روند مصرف نفت و گاز جهان داشته باشد. همچنین کاربرد وسیع انرژی خورشیدی بواسطه

مشکلات تکنولوژیک و نیاز به سرمایه گذاری سنگین طی دوره مذکور چندان قابل انتظار نیست. لذا به احتمال قوی، نفت و گاز تا سال ۲۰۱۰ میلادی همچنان نقشی تعیین کننده و موثر در تأمین نیازهای جهانی انرژی ایفا خواهند نمود.

۲ - نفت بعنوان ماده اولیه مواد شیمیایی و تولیدات پتروشیمی همچنان یک ماده بدون جانشین است و با احتمال قوی تا آینده های قابل تصویر نیز در این زمینه بدون جانشین خواهد بود.

۳ - ذخایر ثابت شده نفت خام کشورهای صنعتی جهان (بویژه ایالات متحده آمریکا) به سرعت در حال تهی شدن بوده و احتمال کشف منابع بزرگ جدید نفتی در آمریکانیز بسیار کم است. از آنجا که برخی از تولیدکنندگان عمده نفتی غیرعضو OPEC (مانند روسیه) در زمینه استخراج نفت با مشکلات فنی و تکنیکهای مالی فراوانی روبرو هستند، لذا نمی توان پیش بینی نمود که تولید نفت خام آمریکا و روسیه یعنی تولیدکنندگان عمده نفت جهان بمنظور طولانی تر ساختن عمر ذخایرشان، در سالهای آینده کاهش یابد.

۴ - مطالعات انجام شده نشان می دهد که در آینده نزدیک احتمال کشف حوزه های بزرگ و جدید نفتی در سایر مناطق جهان ضعیف بوده و تولیدکنندگان کوچک نیز ظرفیت قابل ملاحظه ای برای افزایش تولید نفت خام نخواهند داشت (۱).

۵ - در حال حاضر تلاش مصرف کنندگان عمده نفت (بویژه آمریکا و انگلیس) این است که از یکسوی کاهش تولید داخلی نفت خام حتی الامکان به عمر ذخایر نفتشان افزوده و از سوی دیگر بازارهای جهانی نفت را در آینده به یک بازار کاملاً رقابتی تبدیل نمایند تا بدین وسیله سایر تولیدکنندگان را به تولید هر چه بیشتر نفت خام ترغیب و نتیجتاً قیمت های آن را در سطحی بالنسبه پائین نگه دارند.

۶ - بنظر می رسد یکی از اهداف مهم نظم نوین اقتصادی جهان و طرح جدید امنیتی منطقه خاورمیانه، تضمین جریان مداوم صادرات نفت خام از منطقه مذکور به ممالک صنعتی جهان طی دهه های آینده باشد.

۷ - جنگ اخیر خلیج فارس که به جنگ نفت نیز موسوم گردیده است، نه تنها حیاتی بودن منابع نفتی کشورهای منطقه را برای ممالک صنعتی بیش از پیش روشن ساخت بلکه تجربه ای بود برای تولیدکنندگان این منبع مهم و استراتژیک انرژی تاد ریابند، پیدایش بحرانهای منطقه ای و حتی ایجاد وقفه های موقت

(۱) - ماخذ: بررسیهای انجام شده توسط تیم زمین شناسی دولتی آمریکا - گزارش منتشره در مجله علوم آمریکا

درآمد و رونق الزامه مفهوم بالا رفتن شدید بهای جهانی نفت نبود، بلکه این امر بعضاً می‌تواند تحت تاثیر عوامل سیاسی، کاهش قیمت‌های نفتی و نبال داشته باشد. بنظر برخی از ماحین نظران اقتصادی، ساختار جدید در روابط اقتصادی بین المللی و پیدایش وضعیت نوین در بازارهای جهانی نفت، پیش‌بینی‌های قبلی را در مورد قیمت‌های جهانی این منبع انرژی دگرگون ساخته و تصور افزایش شدید آن را در آینده بعید ساخته است. در همین رابطه برخی از کارشناسان نفتی معتقدند که با توجه به پیچیدگی بازار و برخورد نیروهای موثر در آن، بعید بنظر می‌رسد که قیمت‌های جهانی نفت صرف نظر از موارد استثنایی و اتفاقی، طی دهه ۱۹۹۰ از محدوده بشکه ای ۱۵ تا ۲۰ دلار فراتر رود (۱). به اعتقاد میشل کامد سو (۲) مدیرعامل فعلی صندوق بین المللی پول، افزایش سطح تولید نفت خام توسط کشورهای در حال توسعه غیرعضو اوپک، در ریای شمال و همچنین اعضای اوپک، در میان مدت و حتی تا پایان دهه آینده ممکن است موجب پایین ماندن قیمت‌های جهانی نفت شود، زیرا افزایش تولید نفت خام توسط کشورهای مذکور می‌تواند کاهش تولید ممالکی نظیر جامعه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و ماسکلات مربوط به کشف منابع جدید نفتی در آمریکا را اجبر نماید.

۸ - در مقابل نظریه کاهش آتی قیمت‌ها، برخی از کارشناسان معتقدند که قیمت‌های جهانی نفت، بواسطه مخارج فزاینده اکتشاف و استخراج آن و همچنین محدودیت سوخت‌های جانشین نفت و بسد و ن جانشین بودن نفت و گاز در زمینه‌های پتروشیمی، در بر یازود افزایش خواهد یافت. لذا افزایش تدریجی بهای این منبع انرژی برای تشویق سرمایه‌گذاران به جهت بالا بردن ظرفیت تولید به ———— مصرف کنندگان خواهد بود (۳).

۹ - منابع انرژی و منابع مالی در سطح جهان به گونه‌ای تقسیم شده است که از یک سو ذخایر عمده نفت خام جهان در اوپک بویژه در خلیج فارس قرار دارد و از سوی دیگر سرمایه و تکنولوژی مورد نیاز برای توسعه، در کشورهای مصرف‌کننده عمده نفت (معالک صنعتی) موجود است. همچنین برای اجتناب از بروز هرگونه بحران نفتی و تضمین عرضه کافی نفت طی دهه‌های آینده، لازم است سرمایه‌گذاران جدیدی در زمینه انرژی (بویژه اکتشاف و استخراج نفت) صورت گیرد. بدیهی است که عرضه مطمئن نفت مستلزم

(۱) - مدیرعامل اکتشاف و تولید شرکت نفت شل یکی از طرفداران این نظریه است.

(۲) Michel Camdessus

(۳) - آقای رابرت هورتون مدیرعامل BP از طرفداران این نظریه است.

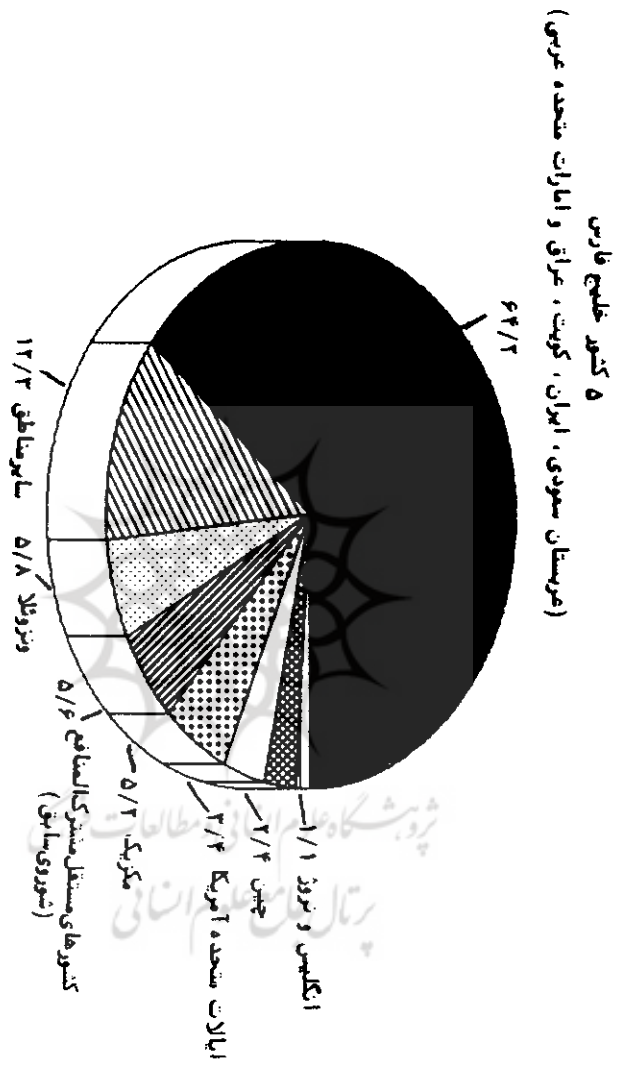

وجود ثبات سیاسی - اقتصادی در کشورهای تولیدکننده نفت (به ویژه اوپک) و تامین مالی طرحهای توسعه در اینگونه کشورهاست . شکی نیست که اجرای طرحهای زبور نیازمند برخورداری از درآمد نفتی مکفی و دسترسی به تکنولوژی پیشرفته می باشد که نیل به آن جز از طریق قیمتهای متعادل نفت و ایجاد تسهیلات برای تحقق هدفهای توسعه اقتصادی - اجتماعی در کشورهای تولیدکننده میسر نیست .

جوتوام باتفاهم و همکاری بین المللی (از جمله تفاهم نسبی موجود بین تولیدکنندگان و مصرف کنندگان عمده نفت) می تواند از یکسو موجب ممانعت از افزایش شدید و خارج از کنترل بهای نفت طی دهه های آینده گردد و از سوی دیگر احتمال تامین نیازهای تکنولوژیک برای توسعه اقتصادی - اجتماعی و نیز بازسازی کشورهای نفت خیز منطقه خلیج فارس (نظیر ایران ، کویت و عربستان سعودی) را افزایش دهد .

۱۰ - یک ارزیابی کلی از مجموع گزارشات و اخبار منتشره نشان می دهد که مصرف کنندگان عمده نفت از فروپاشی نظام سهمیه بندی تولید در اوپک استقبال نموده و از تمهین قیمتهای نفت توسط عوامل بازار (عرضه و تقاضا) رضایت بیشتری خواهند داشت . در صورتیکه پیوند سست و شکننده موجود بین اعضا اوپک همچنان ادامه یابد حتی با وجود ادامه حیات سازمان مزبور در آینده ، مساله عدول از سهمیه های تعیین شده توسط برخی از اعضا ، و حتی لفوسبستم سهمیه بندی در آن ، درازانتظار نخواهد بود .

سهم مناطق مختلف جهان در کل ذخایر ثابت شده نفت خام در سال ۱۹۹۰ (درصد)

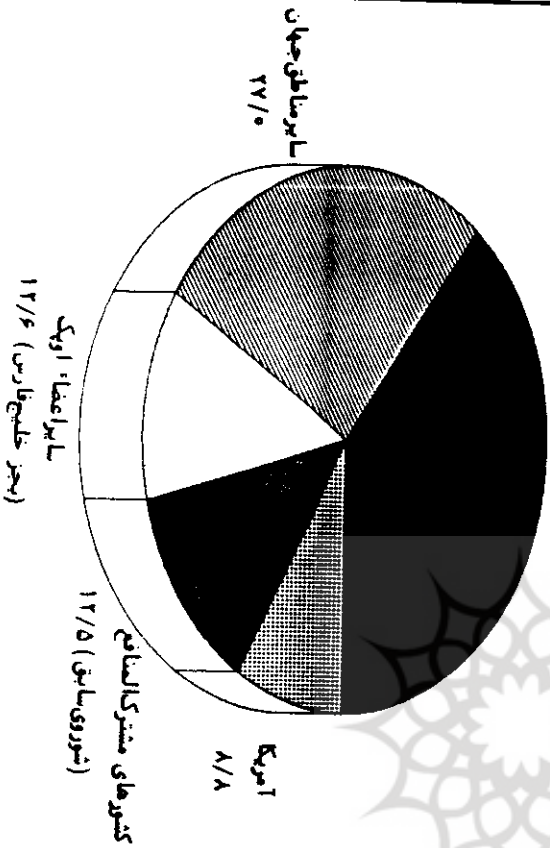

پژوهشگاه علمی مطالعات
 رتال علم انسان

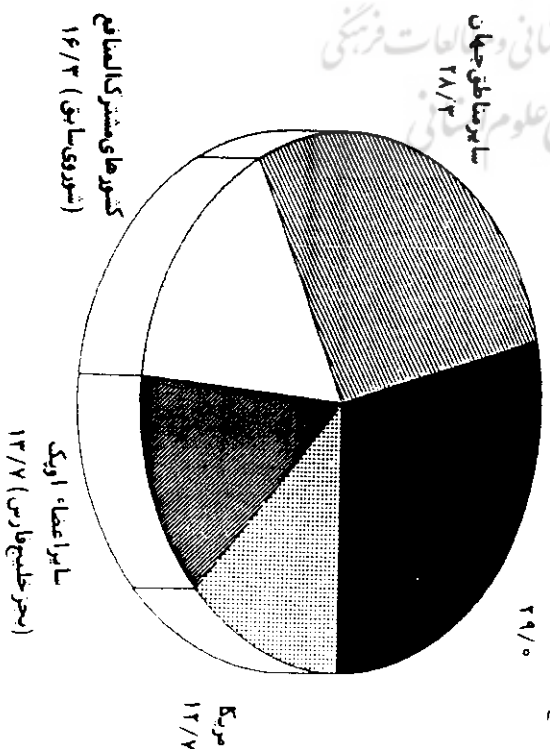
سهم مناطق مختلف جهان در ظرفیت تولید نفت خام

(درصد)

پیش‌بینی سال ۲۰۰۵

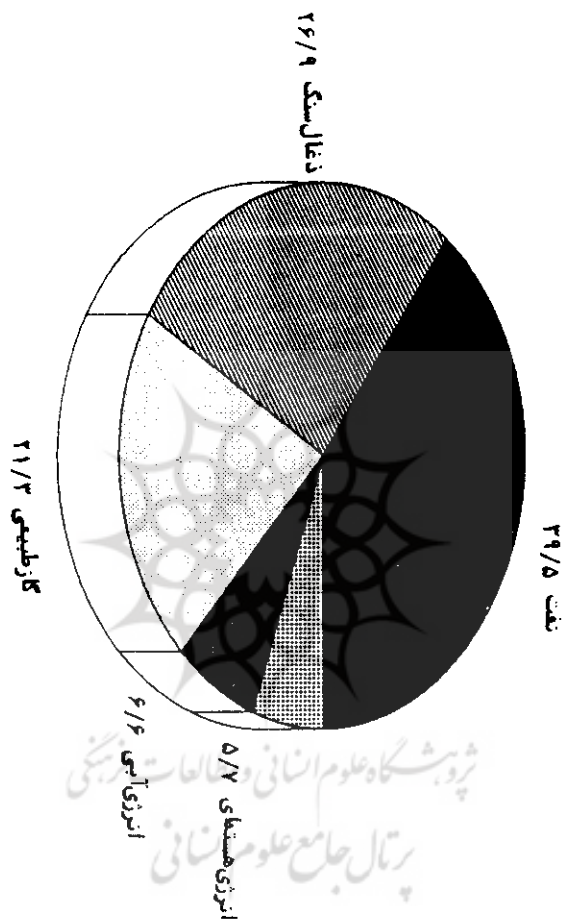

سال ۱۹۹۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

سهم هریک از صنایع انرژی در کل مصرف انرژی جهان طی سال ۱۹۹۰
(درصد)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۱
وضعیت نفتی مناطق مختلف جهان در سال ۱۹۹۰

نام کشور یا منطقه	میزان ذخایر ثابت شده نفت خام (میلیارد بشکه)	میزان تولید (۱) نفت خام (میلیون بشکه در روز)	عمر ذخایر نفتی (سال)	زمان تقریبی پایان ذخایر نفتی (سال میلادی)
۱ - عربستان سعودی (۲)	۲۶۰/۰	۶/۸	۱۰۴/۸	۲۰۹۵
۲ - عراق	۱۰۰/۰	۲/۰	۱۳۷/۰	۲۱۲۷
۳ - کویت (۲)	۹۷/۰	۱/۲	۲۲۱/۵	۲۲۱۱
۴ - ایران	۹۲/۹	۳/۱	۸۲/۱	۲۰۷۲
۵ - امارات متحده عربی	۹۸/۱	۲/۳	۱۱۶/۹	۲۱۰۷
جمع ۵ کشور خلیج فارس	۶۴۸/۰	۱۵/۴	۱۱۵/۳	۲۱۰۵
۶ - ونزوئلا	۵۹/۰	۲/۴	۶۷/۴	۲۰۵۷
۷ - مکزیک	۵۲/۰	۳/۰	۴۷/۵	۲۰۴۸
۸ - شوروی سابق	۵۷/۰	۱۱/۷	۱۳/۳	۲۰۰۳
۹ - ایالات متحده آمریکا	۳۳/۹	۸/۸	۱۰/۵	۲۰۰۱
۱۰ - چین	۲۴/۰	۲/۸	۲۳/۵	۲۰۱۴
۱۱ - لیبی	۲۲/۸	۱/۳	۴۸/۱	۲۰۳۸
۱۲ - نیجریه	۱۷/۱	۱/۸	۲۶/۰	۲۰۱۶
۱۳ - اندونزی	۱۱/۱	۱/۵	۲۰/۳	۲۰۱۰
۱۴ - نروژ	۷/۶	۱/۷	۱۳/۳	۲۰۰۳
۱۵ - الجزایر	۹/۲	۱/۳	۱۹/۴	۲۰۰۹
۱۶ - کانادا	۸/۱	۲/۰	۱۱/۱	۲۰۰۱
۱۷ - قطر	۴/۵	۰/۴۵	۲۷/۴	۲۰۱۷
۱۸ - انگلیس	۳/۸	۱/۹	۵/۵	۱۹۹۶
۱۹ - سایر مناطق	۵۱/۱	۸/۷	۱۶/۰	۲۰۰۶
کل جهان	۱۰۰۹/۲	۶۴/۹	۴۲/۶	۲۰۳۳
کل اویک	۷۷۳/۸	(۱) ۲۴/۸	۸۵/۵	۲۰۷۶
سهم ۵ کشور خلیج فارس در کل جهان (درصد)	۶۴/۲	۲۳/۷		
سهم اویک در کل جهان (درصد)	۷۶/۶	۳۸/۲		

ماخذ: نشریه آماری BP - سال ۱۹۹۱.

(۱) شامل نفت خام پلمه سنگنفتی (Shale oil) ماسه سنگنفتی (Tarsands) و مایعات گاز طبیعی (NGL)

(۲) شامل نیمی از تولید منطقه بیطرف نفتی (Neutral Zone).

جدول شماره ۲

پیش‌بینی ظرفیتهای تولیدی و صادراتی نفت خام کشورهای
خلیج فارس در سالهای ۱۹۹۰-۲۰۰۰ (هزار بشکه در روز)

درصد تغییر (۱۹۹۰-۲۰۰۰)	۲۰۰۰	۹۵	۹۴	۹۳	۹۲	۹۱	۱۹۹۰	
								تولید =====
۵۶/۳	۵۰۰۰	۵۰۰۰	۴۵۰۰	۴۲۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰۰	۳۲۰۰	ایران
۱۲/۱	۳۷۰۰	۳۳۰۰	۳۳۰۰	۲۰۰۰	۵۰۰	۴۲۰	۳۳۰۰	عراق
۲۰/۰	۳۰۰۰	۲۵۰۰	۲۵۰۰	۲۵۰۰	۱۰۰۰	۲۰۰	۲۵۰۰	کویت
۴۴/۶	۱۰۷۰۰	۱۰۲۰۰	۱۰۲۰۰	۱۰۲۰۰	۹۴۰۰	۸۶۵۰	۷۴۰۰	عربستان
۷۱/۴	۳۶۰۰	۳۴۰۰	۳۴۰۰	۳۰۰۰	۲۷۰۰	۲۴۰۰	۲۱۰۰	امارات متحده عربی
۴۰/۵	۲۶۰۰۰	۲۴۴۰۰	۲۳۹۰۰	۲۱۹۰۰	۱۷۶۰۰	۱۵۱۷۰	۱۸۵۰۰	جمع تولید
								صادرات =====
۵۸/۳	۳۸۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰۰	۳۳۰۰	۳۱۰۰	۲۶۰۰	۲۴۰۰	ایران
۱۱/۷	۳۳۵۰	۳۰۰۰	۳۰۰۰	۱۷۰۰	۲۰۰	۱۲۰	۳۰۰۰	عراق
۱۹/۶	۲۸۷۰	۲۴۰۰	۲۴۱۰	۲۴۰۰	۹۰۰	۱۴۰	۲۴۰۰	کویت
۴۷/۴	۹۷۹۰	۹۳۷۰	۹۳۸۵	۹۲۰۰	۸۶۱۵	۷۸۸۰	۶۶۴۰	عربستان
۷۳/۷	۳۴۴۰	۳۲۵۵	۳۲۶۰	۲۸۶۵	۲۵۷۰	۲۲۷۵	۱۹۸۰	امارات متحده عربی
۴۱/۶	۲۳۲۵۰	۲۲۰۲۵	۲۱۵۵۵	۱۹۶۶۵	۱۵۲۸۵	۱۳۰۱۵	۱۶۴۲۰	جمع صادرات

ماخذ: ارقام مربوط به عربستان، کویت و امارات متحده عربی از مقاله ناجی‌ابی عادمشاور انرژی موسسه فرانسه - سوی مطالعات انرژی مدیترانه به نقل از نشریه PIW مورخ ۱۵ ژوئیه ۱۹۹۱ اخذ و سایر ارقام برآورد‌های نگارنده می‌باشد.

جدول شماره ۳

مصرف منابع انرژی جهان برحسب منطقه (واحد: میلیون بشکه در روز معادل نفت)

در سال ۱۹۹۰

جمع	انرژی آبی	انرژی هسته ای	ذغال سنگ	گاز طبیعی	نفت	
۴۵/۱۱	۲/۷۲	۳/۴۶	۱۰/۱۵	۱۰/۹۵	۱۷/۸۲	۱- آمریکای شمالی
۹/۷۲	۲/۲۶	۰/۰۳	۰/۴۶	۱/۵۸	۵/۴۰	۲- آمریکای لاتین
۲۸/۹۰	۱/۹۶	۳/۱۴	۶/۲۷	۴/۴۸	۱۳/۰۵	۳- اروپای غربی
۳۳/۹۳	۱/۴۰	۱/۱۶	۸/۸۲	۱۲/۷۸	۹/۷۷	۴- شوروی سابق و اروپای شرقی
۵/۰۰	۰/۰۵	۰	۰/۰۶	۱/۸۰	۳/۰۹	۵- خاورمیانه
۴/۵۹	۰/۴۰	۰/۰۵	۱/۵۲	۰/۶۶	۱/۹۷	۶- آفریقا
۳۶/۴۷	۲/۰۷	۱/۴۱	۱۶/۷۵	۲/۶۴	۱۳/۶۰	۷- آسیا
۱۶۳/۷۲	۱۰/۸۶	۹/۲۶	۴۴/۰۲	۳۴/۹۰	۶۴/۶۸	کل جهان
۰/۴	۲/۱	۳/۱	۱/۰	۱/۹	۰/۲	نرخ رشد نسبت به سال ۱۹۸۹ (درصد)

ماخذ: نشریه آماری BP، سال ۱۹۹۱.

رتال جامع علوم انسانی

منابع و ماخذ

- ۱) BP Statistical Review of World Energy, 1991.
- ۲) OPEC Annual Statistical Bulletin, 1989.
- ۳) Platt's Oilgram News, 1991.
- ۴) Petro Strategies, Jan. 1990.
- ۵) Petroleum Intelligence Weekly (PIW), July, 15, 1991.
- ۶) نشریه روزانه بازار نفت - از انتشارات اداره آمار و بررسی گزارشهای نفتی بین المللی وزارت نفت.